

Discurs d'investidura pronunciat pel Dr. Noam Chomsky

Fa uns quants anys que m'inviten a parlar en cerimònies acadèmiques. Sempre em fa sentir incòmode, i darrerament he refusat les invitacions a contracor. Una de les raons per la qual refuso és que aquestes cerimònies haurien de ser celebracions, ocasions d'alegria, un sentiment que comparteixo plenament. Però em trobo parlant de temes que no són gaire alegres ni inspiradors.

Quan se'm presenta l'oportunitat de parlar sobre els afers humans, em costa deixar de pensar que, mentre parlo, es moriran mil nens de malalties que es poden prevenir fàcilment i que més de dues mil dones es moriran o patiran una greu incapacitat durant l'embaràs o el part per una falta de remeis senzills i d'atenció. Segons les millors estimacions, aquestes tragèdies es podrien evitar i l'accés universal als serveis socials bàsics es podria assegurar amb la quarta part del pressupost militar anual dels països en procés de desenvolupament, un 10% del pressupost militar dels Estats Units. I això només és la punta de l'iceberg.

Espero que no us sàpiga greu si cedeixo a aquests sentiments i parlo d'algunes de les crisis de la societat contemporània. La paraula *crisi* s'ha fet servir tan sovint i tan malament aquests últims anys que el seu significat ha quedat distorsionat. Però a vegades es pot aplicar el terme amb el seu significat autèntic. Les crisis del món modern són ben reals i inclouen les armes de destrucció massiva, per a les quals no hi ha cap control seriós a la vista, i desastres ecològics que potser no trigaran gaire a arribar, amb conseqüències imprevisibles.

Voldria dir quatre paraules sobre crisis menors que també són molt reals: les crisis de les institucions. Em limitaré a una única perspectiva, restringida però no sense importància: el paper i els problemes de les institucions d'educació superior i recerca avançada. Aquesta perspectiva és limitada en un altre aspecte important: sobretot em refereixo als Estats Units, el cas que m'és més familiar, però no és un exemple inapropiat pel seu predomini global i les seves institucions relativament estables i democràtiques que fan que sigui el millor model que tenim d'una democràcia capitalista estatal.

Ens estem acostant al cinquanta aniversari de la fundació de les institucions bàsiques de l'ordre mundial. No és cap secret que tenen greus problemes. És clar, no es poden considerar fora del context de les relacions de poder en un món de

nacions estat. Una avaluació realista les ha de col·locar en el nexa de les institucions de poder privat, les megacorporacions que administren les interaccions econòmiques. En els últims vint anys, han tingut una importància especial les institucions financeres que han dominat l'ordre internacional, creant el que alguns economistes descriuen com una economia mundial de "casinos globals sense estat", en la qual les activitats depredadores cada vegada més substitueixen la producció real. L'escala de tot això és increïble i les tendències podrien ser catastròfiques si no es controlen. Darrerament aquest assumpte s'ha convertit en una de les més grans preocupacions dels centres de poder polític i econòmic. Però massa tard: els problemes eren prou clars fa anys.

Com tots els sistemes d'autoritat i domini, els que formen part de les nostres vides depenen d'estructures de doctrina i creença que proporcionen legitimitació. Això requereix institucions ideològiques subordinades i també persones per treballar-hi. Segons Antonio Gramsci, aquestes persones són "experts en legitimitació". Enfocant la qüestió des d'un altre punt de vista, Henry Kissinger va explicar que el paper de "l'expert" és "elaborar i definir a un alt nivell el consens dels que tenen un interès creat en les opinions majoritàriament compartides", i així assegurar que el seu consens sigui el marc tàcit de discurs general. No cal dir que el poder d'imposar el consens no està distribuït de forma igual. Tots els que aspirin a l'estatus d'"experts reconeguts" han de reconèixer degudament aquests fets elementals de la vida.

George Orwell va remarcar una vegada que, en les societats lliures, per poder controlar l'opinió cal una "bona educació" que instil·la la comprensió que hi ha certes coses que "no estaria bé de dir": ni de pensar si l'educació realment té èxit. Els que rebutgen aquest paper no poden ser considerats com a "experts": o més ben dit, "experts en legitimitació".

Des de sempre s'ha acceptat que quan les persones no poden ser controlades per la força, s'ha de recórrer a mètodes més subtils per assegurar que obeeixin l'autoritat. Aquest segle, les lliures populars han augmentat el regne de la llibertat i hi ha hagut una explosió corresponent d'indústries i professions que es dediquen al que es coneix com a "control de la ment pública" –les relacions públiques, la publicitat, la psicologia industrial i aplicada, les arts gràfiques. De fet, n'existeix una àmplia gamma amb programes ben articulats i fins i tot el que es coneix com "la filosofia de la vida".

Si aspirem a crear un món de demà que serà més just i humà, hem de començar comprenent el món d'avui. Hem d'examinar les institucions d'ordre, autoritat i domini, i preguntar si serveixen o, contràriament, soscaven els drets i necessitats humans fonamentals. I si fracassen, hem de preguntar com poden ser modificades o completament substituïdes, tal com ha passat al llarg de la història. Idealment, aquestes qüestions haurien de ser al cor de l'educació universitària, que hauria de ser un esforç cooperatiu per descobrir aquests temes tan bàsics, sovint amagats, i per investigar i intentar d'entendre'ls.

Però sorgeix de seguida un dilema: les institucions educacionals es troben dintre del sistema general de poder i domini, i s'hi mantenen en la mesura que ajuden a legitimar-lo i a avançar els seus objectius, els quals correspondran als objectius de comprendre i crear un món millor només per casualitat; de fet, sovint hi estan en conflicte, per raons que haurien de ser òbvies.

És freqüent descriure la història recent en termes d'una transició econòmica de l'agricultura i artesans a la fabricació, i més recentment a una fase nova, de la qual la força motriu és el coneixement. Aquesta descripció té mèrit i és probable que es pugui aplicar encara més al món de demà. En aquest context, les universitats han arribat a tenir un paper cada vegada més destacat.

En gran part l'educació superior massiva és un fenomen posterior a la Segona Guerra Mundial, i la investigació universitària ha estat una de les fonts principals del creixement econòmic. Des d'un altre punt de vista, la recerca subvencionada pel govern ha servit com un dels mètodes principals de socialitzar el cost i el risc mentre promou el benefici i el poder privats. Aquestes són característiques importants de les economies contemporànies, la dels Estats Units inclosa, on gairebé tots els sectors dinàmics de l'economia han depès d'aquest mètode per créixer econòmicament i protegir els poderosos i privilegiats de la disciplina del mercat. Es pot dir el mateix de les societats industrialitzades en general, i ha estat així des dels orígens de la revolució industrial a Anglaterra.

Als Estats Units, més que en altres llocs, les universitats han estat al cor d'aquests desenvolupaments. A títol d'exemple, els principals centres de la indústria d'alta tecnologia són filials de les universitats. Els més importants són el complex informàtic, electrònic i tecnològic de la informació al voltant de Boston, que en gran part és un derivat de l'Institut de Tecnologia de Massachusetts, i Silicon Valley (Vall del Silici), que té una relació semblant amb Stanford i la Universitat de Califòrnia. En tots dos casos també hi ha una xarxa d'universitats de suport que es dediquen a la formació i a la recerca.

Tot i que el canvi cap a una societat basada en coneixement es descriu amb gran admiració, hi ha molts aspectes dubtosos. La pregunta "coneixement per a què" i "coneixement per a qui" sempre hauria d'estar al capdavant, i les respostes no sempre són gaire atractives. Tot el concepte és defectuós d'una manera més fonamental. Per molt complet que sigui, el coneixement no és el mateix que la comprensió de debò, que implica una comprensió del lloc que ens pertoca en el món material i social, i com la vida s'ha de viure. Si no hi ha una transició cap a una societat basada en la comprensió en aquest sentit, les perspectives de tenir la mena de món en el qual una persona decent podria voler viure no són bones, ni tan sols per a la supervivència humana.

Al llarg de tota la història hi ha hagut una distinció entre dos camins de recerca: la recerca de què és el món i com funciona, i la recerca de com s'ha de viure una vida humana decent. Aquests han estat temes destacats de la cultura intel·lectual,

amb una varietat de perspectives. A mesura que el món es mou cap a un ordre intel·lectual i social basat en el coneixement (o en la comprensió, podem esperar (és probable que les reponsabilitats de les universitats incrementin, i els seus dilemes també. Idealment, haurien d'intentar desenvolupar el pensament, les idees, les explicacions de la ciència i de la vida humana, el coneixement i la comprensió àmplia que podrien ajudar-nos a trobar un camí cap a un futur més humà. Per contribuir a aquest fi, les universitats han d'estar lliures de pressions externes. A més a més, aquesta llibertat ha d'estar distribuïda: no pertany als administradors ni als professors, sinó a tothom que participi en la vida universitària (els estudiants, el professorat i els treballadors). Pot tractar-se d'un objectiu difícil d'aconseguir, però hauria de ser un ideal que es busqués activament.

La vida universitària no només hauria de ser alliberadora per a tots els participants sinó també per a la societat en general. Sobretot, el paper social i intel·lectual de la universitat hauria de ser subversiu en una societat sana.

En les ciències, això es dona per descomptat, tot i que no fan servir aquestes paraules. S'entén que la ciència sobreviu gràcies a desafiar constantment la manera de pensar establerta, que s'accepta (sempre de manera provisional) si aguanta el desafiament i, si no, es revisa. Una bona educació en les ciències pretén que els estudiants iniciïn i desenvolupin aquests processos de desafiament. Els individus i la societat en general se'n beneficien perquè aquests ideals alliberadors i subversius s'estenen a través de tot el sistema educatiu (i, de fet, molt més enllà).

Però en el món real sorgeixen problemes greus de sistemes de poder altament concentrats. És normal que les institucions poderoses, tant estatals com privades, utilitzin aquest poder per formar el món social i intel·lectual segons els propis interessos. Econòmicament, les universitats són paràsites perquè depenen del suport extern. Mantenir aquest suport i complir la seva funció alliberadora i subversiva planteja problemes concrets i immediats que s'acosten a la contradicció.

Penseu en la recerca en ciència i tecnologia. Fins a la Segona Guerra Mundial, els Estats Units no estava al capdavant, malgrat la seva preponderància econòmica. Però la iniciativa estatal, sovint a través del sistema militar, ha tingut un paper significatiu des del començament. Al segle XIX, "el sistema americà de fabricació" va deixar els competidors britànics bocabadats pels seus mètodes originals d'imposar la uniformitat i l'ordre en el comportament i en els components, que eren intercanviables i estandarditzats com els treballadors que els utilitzaven. El sistema va ser dissenyat i desenvolupat en els arsenals governamentals, on va ser protegit de les pressions del mercat fins que va quedar prou polit per passar-lo als fabricants privats per treure'n rendiment. Es pot dir el mateix del treball fonamental en la metal·lúrgia i altres tecnologies decisives i, no menys important, en les tècniques de direcció per controlar i estandarditzar els treballadors.

Mentrestant, l'educació massiva es va dissenyar en part per convertir els agricultors independents en eines eficients de producció dintre del sistema de fàbriques.

Es va desenvolupar en paral·lel amb les presons i també s'hi assemblava, tal com reconeixien molts observadors de l'època i molts criminalistes destacats avui dia.

Abans de la Segona Guerra Mundial, la despesa més important de la recerca iniciada i subvencionada pel Govern anava a parar a l'agricultura, sobretot a les universitats. Molts anys més tard, aquesta acció va comportar un augment enorme en la productivitat a causa d'avenços en la recerca biològica i química.

Tot el sistema va canviar radicalment després de la Segona Guerra Mundial i va créixer d'una forma desmesurada. La història de la producció del segle XIX es va repetir, encara que l'escala va ser molt més gran. Per exemple, el sistema militar dels Estats Units es va responsabilitzar del desenvolupament d'eines controlades per ordinador i altres formes d'automatització i les dissenyava de tal manera que els treballadors quedessin sense habilitats i que el control patronal incrementés. Aquests resultats no són inherents en la tecnologia, com alguns estudis tècnics han demostrat. Després d'un llarg període de disseny, desenvolupament i consecució en el sector estatal, es van passar els resultats a la indústria privada perquè en traguessin rendiment i controlessin els treballadors.

Es pot dir el mateix dels ordinadors i l'electrònica en general, les telecomunicacions i la tecnologia de la informació, la indústria aeronàutica, etc. L'estudi acadèmic més recent i important sobre l'economia industrial avançat descriu el programa militar com "abans de tot un exercici en la planificació industrial, amb el poder de decisió ben establert al Pentàgon," i les universitats es troben al cor del procés. Les indústries biotecnològiques estan creixent ràpidament i segueixen un curs molt semblant: depenen d'altres components del complex estat-universitat.

Un exemple recent és Internet, ara aclamada pertot arreu com el triomf de l'individualisme indestructible i els valors emprenedors dels Estats Units. En realitat, Internet es va dissenyar i desenvolupar durant gairebé trenta anys dintre del sector estatal, principalment el Pentàgon. Hi va haver una participació corporativa amb el finançament federal i una àmplia iniciativa universitària des del començament. Es va passar al sector privat fa pocs anys i es pensa que serà font d'uns beneficis enormes.

Però encara hi ha grans problemes, que sobretot estan relacionats amb la fiabilitat i la seguretat. Un estudi recent elaborat pel Govern i la indústria (iniciat pel Pentàgon) conclou que la recerca necessària és "de massa abast i massa arriscada per interessar les empreses i, per tant, el Govern federal hi ha de donar suport". És a dir la societat, que no en sabrà res. El públic assumirà la responsabilitat econòmica de les universitats tant en la recerca com en la formació.

Potser aquestes decisions tenen utilitat social, potser no. Sigui quina sigui la resposta, el gran públic no decidirà. Ell només han d'obeir mentre tot això es du a terme "amb molt de secret," com en el cas d'acords comercials i altres decisions que tenen un gran impacte sobre la naturalesa i la qualitat de la vida.

La importància de la mentida s'ha entès clarament des del principi. Fa cinquanta anys el secretari de les Forces Aèries del president Truman va recomanar que

no utilitzéssim la paraula *subsidi*, sinó *seguretat*: d'aquesta manera es pot vèncer l'amenaça de la democràcia. El pressupost actual del Pentàgon, l'exemple increïble del Conveni Multilateral sobre Inversions i molts altres casos reflecteixen la mateixa actitud.

A vegades els fets s'articulen amb lucidesa en el món acadèmic. En un estudi molt prestigiós sobre la política dels Estats Units, el catedràtic de la Ciència de Govern a Harvard va remarcar que "els arquitectes del poder han de crear una força que se sent però que no es veu. El poder és fort quan és a les fosques; quan s'exposa a la llum del dia comença a evaporar-se".

En la propaganda militar del Govern de Reagan, el mateix acadèmic va aplicar la lliçó explicant que "potser has de vendre la intervenció o acció militar de tal manera que creïs la falsa impressió que estàs lluitant contra la Unió Soviètica. Això és precisament el que fan els Estats Units des de la doctrina de Truman". Per assegurar la ignorància o l'apatia del públic, no només fa falta enganyar-lo sobre la política, sinó que també cal amagar els arquitectes reals de la vista del públic o del seu escrutini.

És la responsabilitat de les universitats, i dels intel·lectuals en general, dur a terme aquestes tasques exigents. He citat la conclusió de l'estudi iniciat recentment pel Pentàgon sobre la necessitat que la societat assimili els riscos i les despeses de millorar Internet. Això es pot generalitzar d'una forma molt més àmplia. Una corporació farmacèutica, que fa uns bons beneficis ara mateix, normalment no subvencionarà la recerca universitària sobre la biologia fonamental, que podria proporcionar un bon rendiment però en algun moment incert del futur. És molt més probable que subvencioni projectes aplicats a curt termini, amb uns controls que assegurin que té la prioritat quant als resultats i fins i tot la publicació. El problema no era gaire greu mentre la recerca estava subvencionada sobretot pel Govern, el Pentàgon inclòs. Avui, és més greu, ja que el poder privat que no té cap responsabilitat s'està estenent cada vegada més.

Els problemes sorgeixen d'una manera greu en el que podríem anomenar "les disciplines ideològiques" a les que haurien de seguir el consell del catedràtic de la Ciència de Govern que he citat i construir una cultura intel·lectual i un marc d'actituds que afavoreixen les necessitats dels sistemes de poder externs. Aquí la contradicció entre el caràcter paràsit de la universitat i la funció alliberadora i subversiva que hauria de tenir en una societat lliure i sana és greu, probablement més greu que en les ciències dures.

Hi ha dues raons principals. La primera és que els resultats d'una investigació que és realment lliure i que no té restriccions poques vegades es poden utilitzar per incrementar el poder privat, com és el cas en la ciència i la tecnologia. La segona és que les universitats, al cor de la cultura intel·lectual, poden tenir un paper essencial en "la reglamentació de la ment pública de la mateixa manera que un exèrcit reglamenta els cossos dels seus soldats" (cito el liberal Roosevelt-Kennedy respectat,

Edward Bernays, en el seu manual clàssic per a la indústria de les relacions públiques, de la qual era un dels fundadors i una de les figures destacades).

Des dels orígens de la revolució industrial, s'ha entès que el control del pensament i del comportament és essencial per poder introduir noves formes revolucionàries de disciplina i també per "crear desitjos" (crear "necessitats imaginàries" com es coneix més francament el procés a vegades). Perquè el poder privat amb el suport de l'Estat funcioni efectivament, la gent ha d'estar disposada a convertir-se en eines de producció que segueixen ordres, i àtoms aïllats de consum que acceptin una disciplina estricta en les seves vides quotidianes per les presumptes recompenses del consum personal.

La gent ha de ser "civilitzada": ha d'aprendre a percebre les seves necessitats en termes de consum de béns i no de la qualitat de la vida i del treball. Podem llegir això en els estudis principals de la indústria de la publicitat, que es va convertir en una força important en els anys vint amb aquests objectius conscients i articulats. És necessari "invalidar els costums de segles" i "crear noves concepcions d'assoliment individual i de desig comunitari," segons aquest mateix estudi. aquesta era l'autoimatge aprovada que els sistemes creixents per controlar la ment i les actituds havien d'imposar.

Un economista important va observar que el sistema industrial imposa una "filosofia de futilitat". Però aquesta "falta de propòsit en la vida" té el seu valor, va explicar: els directors de l'economia la poden explotar per "concentrar l'atenció humana en les coses més superficials que componen una gran part del consum de moda". Així, la gent acceptarà les seves vides sense sentit i subordinades i fins i tot en gaudirà.

La modificació dels hàbits i les actituds només és una part del problema. També s'han de controlar i restringir la creença i les idees. Aquí el paper del sistema educatiu és fonamental, incloent-hi els components d'elit que proporcionen el marc general per als altres, de la mateixa manera que els mitjans informatius d'elit formen la imatge del món que es dona a través del sistema d'informació.

Per a les universitats, aquests elements de la societat moderna creen greus dilemes. D'una banda, reconeixen que d'alguna manera s'han de dedicar a ideals alliberadors i, per tant, sovint subversius. De l'altra, estan subjectes a pressions externes que poden ser bastant fortes: tortura no, evidentment, però perden oportunitats i una part del privilegi i prestigi que les societats riques poden oferir com a recompensa per la subordinació.

Aquestes qüestions s'han d'afrontar d'una manera sòbria i realista. Però el realisme també dona motius per ser optimistes. Les paraules són difícils de pronunciar després d'aquest segle terrible, però és un fet comprovat que hi ha hagut moltes millores en diversos aspectes de la vida i la consciència humana que han continuat una història anterior de progrés (que va molt a poc a poc i a vegades tira enrere però que és, malgrat això, real). Els èxits no van ser regals del cel, sinó el resultat de llui-

tes guanyades, almenys parcialment. Aquests últims anys hem vist caure tiranies brutals, créixer el coneixement científic, que és molt prometedor, i moltes altres raons per les quals podem mirar el futur amb optimisme.

Sobretot a les societats més privilegiades que han guanyat una part important de llibertat, hi ha moltes alternatives, incloent-hi el canvi institucional bàsic si es considera que aquesta és la manera correcta de procedir. No hi ha cap raó per la qual haguem d'acceptar el sofriment i la injustícia que ens envolten, ni la possibilitat, que no és poca, que els éssers humans siguin el resultat d'una "errada de l'evolució" que apareixen de cop en el registre evolutiu, desapareixen molt aviat i provoquen molts danys pel camí.